

Yoksulluk Nafakasında Süresizlik Sorunu: Hukuk Sistemleri Arasında Bir Mukayese
- The Problem of Indefiniteness in Poverty Alimony: A Comparison Between Legal Systems -
Hanife IŞIK*

Atıf/Citation: IŞIK, Hanife. "Yoksulluk Nafakasında Süresizlik Sorunu: Hukuk Sistemleri Arasında Bir Mukayese [*The Problem of Indefiniteness in Poverty Alimony: A Comparison Between Legal Systems*]". *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Journal of Düzce University Faculty of Theology]* 6/1 (Bahar 2022): 66-82.

Öz

Nafakanın tarihi insanlıkla beraber var olan aile kurumunun geçmişine kadar uzanır. Evlilik süresince eşler arasında var olan dayanışma ilkesi, evlilik sonrasında tek başına geçimini sağlayamayan eşin yeni hayat kurmasında diğer eşe nafaka yükümlülüğü yükler. Nafakanın keyfiyeti zamana, mekâna, milletlere ve hatta şahıslara göre farklılık gösterse de neredeyse tüm toplumlarda ve hukuk sistemlerinde nafakayı belirlemeye yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu hukuk sistemlerinden biri olan İslâm hukukunda nafakanın kapsamı oldukça geniştir. Biz çalışmamızda konumuz gereği sadece evlilik sebebiyle vuku bulan nafakayı ele alacağız. İslâm hukukunda evlilik sebebiyle doğan nafakanın miktarı duruma göre farklılaşırken hiçbir zaman süresiz olmamıştır. Evlilik sebebiyle ortaya çıkan nafakanın İslâm hukukunda azamî süresi hamile ve ölüm iddetinden hangisi daha uzun ise dört ay on gün veya kadının çocuğunu dünyaya getirinceye kadarki zaman aralığıdır. İslâm hukukundan farklı olarak Türk Medeni Kanunu'nda (TMK) ise şartlar devam ettiği sürece eşin, süresiz nafaka vermesi talep edilmektedir. TMK'da yer alan boşanma sebebiyle yoksulluğa düşme ihtimali olan eşin korumak için diğer eşin şartları uygun olduğu müddetçe süresiz olarak nafaka verme uygulaması, uluslararası hukukta istisnalar dışında yer almamıştır. Süresiz nafaka rejimi özellikle erkekler açısından birtakım mağduriyetlere sebep olmakta ve birliklilikleri sonlanmış olmasına rağmen iki tarafı birbirine bağlı kılmaktadır. Dolayısıyla yardım ve dayanışma gibi ahlâkî değerler çerçevesinde mağdur eşin korumak için vazedilen nafaka, süresiz olması hasebiyle bir süre sonra başka mağduriyetlere sebep olmaktadır. Yaşanan sorunun çözümü için kanunda yazılan süresizlik ibaresinin kaldırılması, süre için alt ve üst sınır belirlenerek, yaş, eğitim, iş ve sağlık durumu gibi belli kriterler çerçevesinde hâkimin takdirine bırakılması daha uygundur. Süresiz nafaka uygulamasının sebebiyet verdiği sorunlar dikkate alındığında belirli zaman aralıklarında her iki tarafın hem sağlık hem iktisadi durumunun yeniden tespit edildiği aşamalı bir nafaka modeli benimsenmesi mümkündür. Çalışmamızda Türk Hukuk Sistemi ve İslâm Hukuku'nda nafaka uygulamaları karşılaştırılacak ve birbirine benzer ve farklı yönleri tespit edilecektir. Ayrıca Türk Medeni Kanunu'nda yer alan süresiz nafakanın iyileştirilmesine yönelik hakkaniyete uygun bir nafaka önerisinde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Aile Hukuku, Nafaka, Boşanma, İddet.

Abstract

The history of alimony goes back to the family institution, which has existed with humanity. The principle of solidarity between the spouses during the marriage imposes the obligation of alimony to the other spouse in the establishment of a new life of the spouse, who cannot make a living on his/her own after the marriage. Although the nature of alimony differs according to time, place, nations and even individuals, regulations have been made to determine alimony in almost all societies and legal systems. In Islamic law, which is one of these legal systems, the scope of alimony is quite wide. Due to our subject, we will only consider alimony resulting from marriage. While the amount of alimony arising from marriage in Islamic law varies according to the situation, it has never been indefinite. In Islamic law, the maximum period of alimony arising from marriage is either four months and ten days or the time period until the woman gives birth to her child, whichever is longer of pregnancy and death iddah. On the contrary Islamic law, in the Turkish Civil Code (TMK), the spouse is requested to give indefinite

* Yük. Lis. Öğr., Sakarya Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku Anabilim Dalı [Master's Student, Sakarya University, The Basic Islamic Sciences, Department of Islamic Law], hanife.isik1@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: [0000-0002-8661-0613](https://orcid.org/0000-0002-8661-0613).

alimony as long as the conditions continue. In order to protect the spouse who is likely to fall into poverty due to divorce in the TMK, the practice of giving alimony indefinitely as long as the other spouse's conditions are suitable is not included in international law, with exceptions. The indefinite alimony regime causes some aggrievements especially for men and binds the two parties together even though their relationship has ended. Alimony, which is offered to protect the aggrieved spouse within the framework of moral values such as assistance and solidarity, causes other grievances after a while due to its indefinite duration. In order to solve the problem, it would be more appropriate to remove the term of indefiniteness written in the law, determine the lower and upper limits for the time, and leave it to the discretion of the judge within the framework of certain criteria such as age, education, employment and health status. Considering the problems caused by the application of indefinite alimony, it is possible to adopt a gradual alimony model in which both the health and economic status of both parties are re-determined at certain time intervals. In our study, alimony practices in Turkish Legal System and Islamic Law will be compared and their similar and different aspects will be determined. In addition, an equitable alimony proposal will be made for the improvement of the indefinite alimony in the Turkish Civil Code.

Keywords: Islamic Law, Family Law, Alimony, Divorce, Iddah.

Giriş

Nafaka kelimesi “ن ف ق” kökünden türemiş Arapça kökenli mastardır. Sözlük anlamı itibariyle bir şeyin tükenmesi, azalması,¹ çıkmak, gitmek, sarf,² zaruri ihtiyaç ve maişete sarf olunacak para³ gibi anlamlar taşırken, hukuk terminolojisinde muhtaç durumda bulunan karı-kocanın birbirlerine, anababanın çocuklarına, altsoyun üstsoya, üstsoyun altsoya yardım yükümlülüğü olarak tanımlanabilir.⁴ Nafaka başka bir tanıma göre ise; ihtiyaç içinde bulunan kimseye yasalarca belirlenen şartlar gerçekleştiğinde kanunda belirtilen yükümlüler tarafından verilmesi gerekli yardımdır.⁵

Türk hukuk sisteminde bazı istisnai uygulamalar bulunmakla birlikte boşanmış olan eşler arasında süresiz nafaka rejimi benimsenmiş olup bu özellikle erkekler açısından birtakım mağduriyetleri beraberinde getirmekte ve bu konu sıcak gündem maddesi olarak varlığını sürdürmektedir. Günümüzde nafaka uygulamasındaki süresizlik sebebiyle birçok insan mağduriyet yaşamaktadır.⁶ Evliliğin süresi çok kısa olmasına rağmen pek çok insan yıllarca nafaka ödemek zorunda bırakılmaktadır.⁷ Nafaka yükümlüsü eğer nafakayı ödemezse hukuk sistemi, hapis cezası ile yaptırım uygulamaktadır. Kişi engelli olarak hayatına devam etse bile nafaka sorumluluğu devam etmekte ve nafakasını ödemediği takdirde tutuklama ile karşı karşıya kalmaktadır.⁸ Bu ve buna

¹ Mustafa Genç - Muhammed Mehdi Aksoy, “Bazı Kanunlar ile Mukayeseli Olarak İslâm Hukukunda Eş Nafakası”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (Haziran 2019), 356.

² Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1985), 2/445; Oğuz Ersöz, “Yoksulluk Nafakasının Sona Ermesi”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 12 (Aralık 2018), 465.

³ Zeynü'ddin Ahmed b. Ahmed b. Abdi'llatif ez-Zebîdî, *Sahih-i Buharî Muhtasarı Tercîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, çev. Kâmil Miras (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1975), 11/371.

⁴ Mehmet Hamzaçebi, “Türk Medeni Kanununa Göre Boşanma ve Ayrılık Hallerinde Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/3-4 (2002), 23.

⁵ Ersöz, “Yoksulluk Nafakasının Sona Ermesi”, 465.

⁶ Örnekler için bk. *Milliyet*, “Eski Kaleci F. T. Yeniden 3 Ay Hapis Cezasına Çarptırıldı” (19 Aralık 2014), 1; ZEYNEP81, “An itibariyle V. Bey tam 32 yıldır... bilmem!”, *Twitter* (24 Mart 2021, 11:40); Süresiz Nafaka Mağdurları Platformu, “A. B. 1500 TL emekli maaşı alıyor. 2000 TL nafaka ödüyor... Bekliyoruz.”, *Twitter* (19 Eylül 2019, 11:42); *Cumhuriyet*, “Felçli Hasta Bin 500 Liralık Nafaka Borçlusu Olduğu İçin Otobüsten İndirilerek Gözaltına Alındı” (23 Şubat 2021), 1.

⁷ Örneğin bk. Evliliği altı ay sürüp 32 yıldır nafaka ödeyen V. E. ZEYNEP81, “An itibariyle V. Bey tam 32 yıldır... bilmem!”, *Twitter* (24 Mart 2021, 11:40).

⁸ E. C. örneğinde olduğu gibi kişi felç geçirmiş ve engelli olsa dahi nafaka sorumluluğu devam etmektedir. Detaylı bilgi için bk. *Cumhuriyet*, “Felçli Hasta Bin 500 Liralık Nafaka Borçlusu Olduğu İçin Otobüsten İndirilerek Gözaltına Alındı” (23 Şubat 2021), 1.

benzer yüzlerce örneğe itibarla Türk hukuk sistemindeki bu uygulamanın hakkaniyete ne derece uygun düştüğü, diğer hukuk sistemlerinde bir örneğinin bulunup bulunmadığı ve ağırlık uygulamanın ne şekilde olduğu gibi sorular cevap beklemektedir.

Yoksulluk nafakasının süresizliği konusunda yapılan Türkçe literatür araştırmasında bu konuda yapılan çalışmalar incelendiği zaman genellikle Türk ve İsviçre hukukunda yoksulluk nafakasını inceleyen,⁹ yoksulluk nafakasını süreye tabi olması açısından bazı Avrupa ülkeleri ile karşılaştıran ve TMK'da yoksulluk nafakasının gelişim sürecini inceleyen çalışmalar¹⁰ bulunmakla birlikte İslâm hukukunu da karşılaştırma kapsamına alan bir çalışma bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca yoksulluk nafakasına dair yapılan çalışmalarda diğer hukuk sistemleri incelenirken araştırma evreni olarak daha çok Almanya, İsviçre, Fransa, Hollanda gibi Kıta Avrupası ülkeleri seçilmiş; Malezya, Suudi Arabistan, Hindistan, İsrail gibi Doğu ülkeleri araştırma kapsamına dâhil edilmemiştir. Yoksulluk nafakası uygulamasına dair TMK ve İslâm hukukunda nafakayı inceleyen¹¹ ya da sadece İslâm hukukunda nafakayı araştıran¹² çalışmalar dışında araştırma bulunamamış olup yaptığımız Arapça ve İngilizce literatür incelemesi sonucunda bu konuda yeterli herhangi bir çalışmanın yapılmamış olduğunu tespit ettik. Yoksulluk nafakasında süresizlik güncel ve hâlâ devam eden bir sorun olduğundan dolayı İslâm hukuku ve diğer hukuk sistemlerinde böyle bir uygulamanın bulunup bulunmadığını tespit edip bu sorunun çözümüne yönelik bir katkı sağlama amacıyla bu çalışmayı yaptık.

Makale giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte konunun amacı ve önemi, literatür değerlendirmesi ve yöntem üzerinde durulmuş, ilk bölümde İslâm hukukunda evliliğin sona ermesi halinde boşanmış eşler arasındaki nafaka yükümlülüğüne dair uygulamalar tespit edilmiş ve nafaka belirlenirken hangi kriterlerin esas alındığı üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde diğer hukuk sistemlerinde nafakanın süresi ve şartları üzerinde durulmuş ve üçüncü bölümde Türk Medeni Kanununda nafaka, nafakanın şartları, yoksulluk nafakasının tarihsel gelişimi ve yoksulluk nafakasının dayanağı olan temel ilkeler ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise farklı hukuk sistemlerinde farklı şekillerde uygulanan nafaka yükümlülüğü Türk hukuk sistemindeki nafaka yükümlülüğü ile mukayese edilmiş ve ardından hakkaniyete uygun bir nafaka uygulaması önerisinde bulunulmaya çalışılmıştır.

1. İslâm Hukukunda Nafaka

İslâm hukukunda nafaka günümüzdeki gibi aile hukukuyla sınırlı olmayıp kişinin sorumluluğu altında bulunan diğer canlıları da kapsamaktadır. Nafaka bir kimseye evlilik (zevciyyet), akrabalık (karabet) ve mülkiyet (milk) olmak üzere üç sebeple vacip olur.¹³ Aile hukuku ilişkisinden kaynaklı

⁹ Bu çalışmaların bazıları için bk. Gediz Kocabaş, "Evlilik Sonrası Dayanışma İlkesi ve Bu İlkenin Sınırı Olarak Clean Break İlkesi Doğrultusunda Yoksulluk Nafakasını Belirleyici Ölçütler", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 19/1 (2013); Mustafa Şahin, "Türk - İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkının (Yoksulluk Nafakasının) Şartları", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 21/3 (2017).

¹⁰ Bu çalışmaların bazıları için bk. Kürşad Yağcı, "Yoksulluk Nafakasında 'Süresizlik' Sorunu", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 76/1 (Haziran 2018); Emrah Kulaklı, "Yoksulluk Nafakası ve Yoksulluk Nafakasının Süresi Bağlamında Bir Mukayeseli Hukuk İncelemesi", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/2 (2018).

¹¹ Bu araştırma için bk. M. Zeki Uyanık, "İslâm Aile Hukukunda Evlilik Ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2019).

¹² Bu çalışma için bk. İbrahim Hayrullah Erdem, *İslâm Hukukunda Nafaka* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

¹³ Orhan Çeker, *Nafaka Kanunu*, (İstanbul: Ebru Yayınları, 1985), 22; Genç - Aksoy, "Bazı Kanunlar ile Mukayeseli Olarak İslâm Hukukunda Eş Nafakası, 356.

ortaya çıkanlar evlilik ve hısımlık nafakası olarak adlandırılırken mülkiyet ilişkisinden kaynaklı olanlar ise kölelerin ve hayvanların nafakası olarak ayrılır.¹⁴ Nafaka kişinin bakmakla yükümlü olduğu kimselere infak ettiği nesnedir ve şer'an yiyecek, giyecek ve meskenden ibarettir.¹⁵ İslâm hukukuna göre kadının ihtiyacı olan yiyeceği, içeceği, giysiyi¹⁶ ve kalacağı yeri kocası temin etmekle yükümlüdür.¹⁷ Ayrıca ev için ihtiyaç duyulan döşeme malzemelerini, temizlik malzemelerini, su ve aydınlatma giderlerini kocanın ödemesi gerektiği noktasında ittifak edilmiştir. Kına, sürme, parfüm, sabun gibi kozmetik ve hijyen ürünleri gibi ihtiyaçlar ve hizmetçi sayısı konusunda ihtilaf söz konusudur.¹⁸ Nafaka evlilik, akrabalık ve mülkiyet sebebiyle gerekmele birlikte biz bu nafaka çeşitlerinden konumuz gereği sadece günümüz hukukundaki yoksulluk nafakasını da kapsayan evlilik nafakasına değineceğiz.

Fıkıh bilginlerine göre kadın zengin de olsa nafaka alacaklıdır.¹⁹ Kadının durumuna göre nafaka süresi ve miktarı değişebilir²⁰ ve evlilik süresi boyunca erkek, nafaka mükellefi olur. Nafaka alacaklısı ve borçlusunu arasındaki ilişkiyi düzenleyen bu hüküm, Kitap, Sünnet ve İcma ile sabittir.²¹

Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyet nafaka ve ayrıntılarına ilişkin hükümler içerir. İslâm hukukunda kadının nafaka alacaklılığı sadece fiilî evlilik ile sınırlı olmayıp ayrılık sonrasında kadının beklemesi gereken iddet dönemini de kapsar. İddetin süresi ise boşanma ve kocanın ölümü gibi farklı durumlara göre değişir. Kur'ân-ı Kerîm'de iddet süresine ilişkin âyetler, dolaylı olarak evliliğin sona ermesi halinde nafaka yükümlülüğünün devam ettiği süreyi de içerdiği için aynı zamanda nafaka ile de doğrudan ilişkidir: Buna göre bilfiil âdet gören kadının, üç kur' (hayız veya temizlik dönemi) beklemesi gerekirken (el-Bakara, 2/228) kocası ölen kadın 4 ay 10 gün (el-Bakara, 2/234), boşandıği sırada hamile olan kadın ise doğum yapıncaya kadar (et-Talak, 65/6) bekler.

Sünnette de nafakaya ilişkin bazı detaylar bulunur. Sözelimi nafakanın, koca üzerinde bir sorumluluk olduğu belirtilir: Hz. Peygamber'in veda haccındaki şu ifadeleri bunun delilidir: "...*Biliniz ki sizin hanımlarınız üzerinde hakkınız olduğu gibi onların da sizler üzerinde hakları vardır. Onların sizin üzerinizdeki hakları, ma'ruf şekilde rızıklarını ve giyeceklerini temin etmenizdir.*"²² Bir başka hadiste Hz. Peygamber'e hanımlarımız hakkında ne dersiniz diye sorulduğunda, yediklerinizden yedirin, giydiklerinizden giydirin buyurmuştur.²³

¹⁴ Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi fi tertibi's-şerâi* (Beyrut-Lübnan: Darü'l Kitabi'l Arabî, 1974), 4/15; Celal Erbay, "Nafaka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/282.

¹⁵ Çeker, *Nafaka Kanunu*, 17.

¹⁶ Kışlık ve yazlık olmak üzere yılda iki kere giysi alınması kocaya gerekir. Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 23.

¹⁷ Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme, *el-Muğni li İbn Kudâme* (Mısır: Mektebetü'l-Cumhuriyyeti'l-Arabiyye, ts.), 7/564.

¹⁸ Burhaneddin Ebû Hasan Ali b. Ebû Bekr b. Abdilcelil el-Merğînânî, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-mübtedâ* 1(2), (b.y.: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.), 41.

¹⁹ Erbay, "Nafaka", 32/282.

²⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 23.

²¹ İbn Kudâme, *el-Muğni li İbn Kudâme*, 563; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 15.

²² Müslim b. Haccâc Ebû Hasan el-Kuşeyrî en-Neysabûrî, *Sahîhi Müslim*, nşr. Muhammed Fuad Abdûlbakî (Beyrut: Darü'l İhyai't-Türâsi'l-Arabî, ts.), "Hac", 1218.

²³ Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as b. İshak b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr b. Ezdî es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Davud*, nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Beyrut: Mektebetü'l-Arabiyye, ts.), "Nikâh", 2144; Mehmet Emin Özafşar vd.(ed.), *Hadislerle İslâm* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), 4/211.

Yine Hz. Aişe'den rivâyet edildiğine göre Ebû Süfyân'ın hanımı Hind Peygamberimiz'e gelip eşinin cimri olduğundan şikâyet etmiş ve eşinin haberi olmaksızın onun malından almasının uygun olup olmadığını sormuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Örfe göre kendine ve çocuğuna yetecek kadar alabilirsin." buyurarak nafakanın kadının kocası üzerinde evlilikten doğan bir hakkı olduğunu ifade etmiştir.²⁴

Nafaka ile ilgili naslar bağlamında fıkıh bilginleri, nafaka mükellefinin koca olduğu²⁵ konusunda ittifak halindedirler. Fıkıh literatüründe kocanın nafakayı ödememesi halinde kadının mahkemeye müracaat ederek hâkim kararıyla kocasını nafaka ödemeye zorlayabileceği de zikredilir. Kadının zengin veya fakir olması kocanın nafaka yükümlülüğünü değiştirmedeği gibi²⁶ din farklılığı²⁷ da evlilik sebebiyle ortaya çıkan nafakaya engel değildir.²⁸ Hukuk-ı Aile Kararnamesinde de nafaka mükellefinin erkek olduğu açıkça ifade edilir.²⁹

İslâm hukukunda kadının evlilik nafakasına hak kazanabilmesi için kocasıyla arasında sahil bir nikâh akdinin bulunması³⁰ ve evliliğin gereklerini³¹ yerine getirmesi gerekir. Ancak kocanın nafaka yükümlülüğünün ne zaman başlayacağı ile ilgili farklı görüşler vardır. Hanefî ve Zâhirî fıkıh bilginlerine göre nafaka yükümlülüğü, nikâh akdinin hemen ardından başlarken Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî ekollerine göre nafaka yükümlülüğün başlaması için salt akit yapılmış olması yeterli olmayıp bilfiil evlilik ilişkisinin gerçekleşmiş olması da gerekir.³²

Herhangi bir sebeple evlilik ilişkisinin sona ermesi halinde kadının bekleyeceği iddet³³ yukarıda da belirttiğimiz üzere ayrılığın sebebine ve kadının durumuna göre değişiklik gösterir. İddet müddeti içerisinde verilmesi gerekli olan nafakaya ise iddet nafakası denir. Bu çerçevede İslâm hukukunda boşanma durumuna mahsus özel bir nafakanın bulunmadığı; kaynaklarda iddet nafakası olarak anılan nafakanın evlilik nafakasının tamamlayıcı bir unsuru olduğu söylenebilir. Çünkü ayrılık vaki olması halinde iddet sona erinceye kadar geçen sürede evliliğin hükmen devam ettiği kabul edilir. Nitekim dönüşlü bir boşama (ric'î talak) gerçekleşmesi durumunda taraflar iddet sona ermeden anlaşmaları halinde evlilik ilişkisini yeni bir akit yapmaya gerek duymaksızın sürdürebilirler. Kesin boşama (bâin talak) gerçekleşmesi halinde ise kadının iddeti sona erinceye kadar başka birisiyle evlenmesi hukuken yasaktır. Evlilik nafakasının boşanma halinde iddet sona erinceye kadar devam ettirilmesi bu süreçte kadın başka biriyle evlenemeyeceği için ve evliliği hükmen devam ettiği için herhangi bir mağduriyet yaşamamasını sağlamaya matuf bir tedbirdir.

Evlilik ilişkisinin kocanın ölümü haricinde bir sebeple sona ermesi durumunda kadın hamile değilse üç kur' bekler. Hanefî ve Zeydîler âyette sabit olan ve kur' kelimesi ile ifade edilen süreyi üç âdet dönemi olarak kabul ederken, Malîkî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre bu süre üç temizlik dönemi

²⁴ İbn Mâce Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mâce*, nşr. Muhammed Fuad Abdülbakî (b.y.: Darü'l İhyai Kütübü'l Arabî, ts.), "Ticaret", 2293; İbn Kudâme, *el-Muğni li İbn Kudâme*, 565.

²⁵ Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *Mebûât* (Mısır, 1906), 5/181; İslâmweb.net, "هل تجب

؟ النفقة على الزوج بعد عقد النكاح" (Erişim 4 Şubat 2021).

²⁶ Zâhirî hukukçu İbn Hazm'a göre zengin kadın kocasının nafakasını temin etmelidir.

²⁷ Çeker, *Nafaka Kanunu*, 23. Madde 46- İhtilaf-ı din, zevcenin ve usul ve fûrûun nafakasına mâni değildir.

²⁸ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istilahatı Fikhiyye Kamusu*, 448; İbn Kudâme, *el-Muğni li İbn Kudâme*, 564.

²⁹ Genç - Aksoy, "Bazı Kanunlar ile Mukayeseli Olarak İslâm Hukukunda Eş Nafakası", 361.

³⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, 39.

³¹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 19.

³² Celâl Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998), 49.

³³ İddet; kocanın ölümü, boşanma veya nikâhın feshi gibi sebeplerle evliliği son bulan karının, ayrıldığı kocasından hamile olup olmadığının ortaya çıkması için tekrar evlenmeden önce beklemesi gereken süreye denir.

kapsar.³⁴ Boşanmış kadın eğer hamile ise boşanma ve doğum arasında az bir süre de olsa iddet, doğumla veya çocuğun düşmesiyle sona erer. Kadın menopoz döneminde olduğu için veya doğası gereği âdet görmüyorsa bütün fıkıh ekollerinin ittifakıyla üç ay iddet bekler.³⁵

Kocası ölen kadın hamile değilse iddet olarak bütün fıkıh ekollerinin ittifakıyla dört ay on gün süre bekler. Hanefî ve Hanbelîlerin görüşüne göre kadın hamile değilse ölüme bağlı iddette kadının ne mesken ne de nafaka hakkı vardır. Şâfiîler ve Mâlikîlere göre ise kadın hamile değilse nafaka hakkı yoktur; ama mesken hakkı vardır.³⁶

Hanefî ve Hanbelî mezhebindeki hâkim görüşe ve Şâfiî mezhebindeki bir görüşe göre eğer kadının kocası ölmüş ise kadın ister hamile olsun ister olmasın nafaka hakkı düşer. Bu durumda kadın varislerden biri olur ve mirasçı sıfatıyla payına düşeni alır.³⁷ Mâlikî ve Şafiî mezhebindeki hâkim görüş nafaka konusunda çoğunlukla aynı olsa da mesken hakkı konusunda farklıdır. Sahâbe ve tâbiînden bazı âlimlere ve Hanbelî mezhebinden bir görüşe göre ise kocası vefat eden kadının doğum yapıncaya kadar nafaka ve mesken hakkı vardır.³⁸ Kocası ölen kadın, kocasının öldüğü sırada hamile idiye bu durumda iddetin nasıl belirleneceği hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Fıkıh bilginlerinin geneline göre doğumun gerçekleşmesiyle birlikte bu kadının iddeti sona erer.³⁹ Sahâbeden Hz. Ömer, Zeyd b. Sâbit, İbn Mes'ud, Ebû Hüreyre, ve İbn Ömer de bu görüşü benimsemiştir. Bu görüş sahipleri, hamilelik iddetine dair genel bir hüküm olduğunu, dolayısıyla boşanma hali gibi, kocanın vefat etmesi durumu için de aynen geçerli olduğunu kabul etmişlerdir. Diğer görüşe göre ise ölüm ve hamilelik iddetlerinden hangisi daha sonra sona erecekse kadının ihtiyat gereği o iddeti esas alması gerekir (eb'adü'l-eceleyn). Hz. Ali'nin tercih ettiği görüş de budur.⁴⁰

Özetle ifade edersek ayrılık sonrasında kocanın eski eşine ödeyeceği nafaka, iddet dönemiyle sınırlıdır. Nafakanın süreli olduğu ve bu sürenin iddet süresi ile sınırlı olduğu konusunda fıkıh ekolleri arasında ittifak vardır. Kocanın ölümü halinde kadının nafaka hakkının bulunmadığı hükmü de ittifakla sabittir; çünkü bu durumda kadının mirastan alacağı pay, mağdur olmasını önlemektedir.

2. Diğer Hukuk Sistemlerinde Nafaka

Farklı hukuk sistemlerinde var olan nafaka, uygulama açısından farklılıklar gösterse de Türk hukuk sistemi haricindeki hukuk sistemlerinde süresiz nafaka uygulaması hemen hemen yok gibidir. Nafakanın keyfiyeti ulustan ulusa ve hatta bir şahıstan başka bir şahsa göre değişkenlik gösterebilmektedir. Genel olarak nafaka uygulamasının istisnâî durumlar dışında belirli bir süreyle sınırlı olduğu görülmektedir.

Alman hukukuna göre nafaka, eşlerin mümkün olduğunca evlilik sürecinde devam ettirdikleri yaşam kalitesini sürdürmeyi ve ekonomik anlamda kötü duruma düşmelerini önlemeyi amaçlar.

³⁴Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *er-Risale* (Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2006), 562; Erbay, *Evlilik ve Hısımluk Nafakası*, 41.

³⁵Şâfiî, *er-Risale*, 200; Suat Erdem, "İslâm Hukukuna Göre İddet ve İddet Bekleyen Kadının Nikahı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2013), 81; M. Zeki Uyanık, "İslâm Aile Hukukunda Evlilik, Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2019), 15.

³⁶Serahsî, *Mebûsât*, 6/30.

³⁷Erbay, "Nafaka", 32/283; H. İbrahim Acar, "İddet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/470.

³⁸Acar, "İddet", 21/470.

³⁹Şâfiî, *er-Risale*, 200; Mustafa Cevat Akşit (ed.), *Mebûsât: 1000 Yıllık İslâm Fıkıhı Temel Eseri Deliller ve Hükümler* (İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2008), 6/49. Hz. Ali kocası ölmüş hamile kadının iddeti hakkında "O iki sürenin en uzununu kadar yani ya doğum yapana kadar ya da dört ay on gün süre bekler." demiştir.

⁴⁰Serahsî, *Mebûsât*, 6/31.

Geliri ya da mal varlığı yoksa nafaka alan taraf meslek edinmekle sorumlu tutulmuştur. Nafaka tutarına evlilik yaşam seviyesi dikkate alınarak karar verilir. Nafakanın süresi; sağlık durumu, yaş, meslek, eğitim, varsa çocuğun bakımı gibi değişkenlere bakılarak belirlenir.⁴¹ Alman Hukukunda nafaka süresi için herhangi bir üst sınır bulunmamaktadır ancak kural olarak *kişisel sorumluluk ilkesi* kabul edilmiştir. Nafaka yükümlülüğü kanunda sınırlı sayıdaki istisnâ hallerde söz konusudur. İstisnâ haller ise nafaka alacaklısının yaşı dolayısıyla bakuma muhtaç olması, hasta veya engelli olması, çocukların bakımından sorumlu olması veya eşin uygun bir iş bulamaması sebebiyle ciddi ekonomik problemler yaşıyor oluşu gibi durumlardır.⁴²

İsviçre hukukunda yoksulluk nafakası, bir süreye bağlı olmayıp evliliğin süresine göre değişkendir. Evlilik süresinin nafaka tespitinde önemli bir kıstas olarak görüldüğü İsviçre hukukunda evlilik süresi 18 aydan kısa ise yoksulluk nafakası verilmez. İsviçre hukukunun dikkate aldığı doktrine göre 5 yıldan kısa süren evlilikler kısa süreli olarak kabul edilirken 5-10 yıl arası süren evlilikler orta süreli, 10 yıldan fazla süren evlilikler ise uzun süreli evlilikler olarak kabul edilmiştir.⁴³ Yoksulluk nafakasına *clean break ilkesi (tam ayrılık ilkesi)* yön verir, ilkeye göre boşanan tarafların her biri kendi geçimini sağlamakla yükümlüdür.

İsviçre Hukukunda 01.01.2000 tarihindeki yenileme ile boşanmada kusur esası terk edilmiştir. Revizyon öncesindeki uygulama incelendiğinde yoksulluk nafakasının her durumda süresiz olması gibi bir hususun söz konusu olmadığı görülür. Buna göre evliliğin süresi yoksulluk nafakasının süresinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Revizyon sonrasında ise yoksulluk nafakasının kriterleri sadece evlilik süresi değil, buna ek olarak evlilik sürecinde görev dağılımı, yaşam kalitesi, eşlerin yaşları ve sağlık durumları, tarafların gelir ve mal varlıkları, ortak çocuğun bakımının kapsam ve süresi gibi ölçütler esas alınarak yeniden tanzim edilmiştir.⁴⁴ Evlilik süresi dışında dikkate alınan kıstaslardan biri de evlilikteki hayat standardının belirlenmesidir. İsviçre Medeni Kanununa göre boşanma sonrasında eşlerden birinin maddi olarak yükselmesi nafakaya etki etmeyecektir. Bir diğer ölçüt ise tarafların yaş ve sağlık durumlarıdır. Hâkim karar verirken her iki tarafın da durumlarını inceleyecek, yaş açısından nafaka alacaklısının çalışma hayatına giremeyecek durumda olduğunu görürse daha çok yardımlaşma ve dayanışma ilkesini esas alarak karar verecektir.⁴⁵ Nafaka belirlenirken hâkimin baktığı bir diğer husus ise tarafların gelir ve mal varlıklarıdır. Eşlerden sadece birisinin değil her iki eşin de gelir ve mal varlığı durumuna bakılır. Bir diğer kıstas ise ortak çocuğun bakımının kapsamı ve süresidir. Boşanmayla sonuçlanan evlilikte bakıma muhtaç çocuk varsa çocuğa bakacak olan tarafın sorumluluğu diğer taraftan fazla olacaktır. Çocuk için katkı belirlenmiş olsa dahi çocuğa bakacak olan taraf çocuğuyla ilgilenmek mecburiyetinde olduğundan dolayı bazı zorluklarla karşılaşabilir. Tarafların mesleki eğitim ve kariyer beklentisi ile çalışma hayatına yeniden uyumunun muhtemel maliyeti hâkim tarafından nafaka belirlenirken göz önüne alınan bir diğer noktadır. İsviçre Medeni Kanununda farklı kurumlardan gelecek mali desteğin hâkim tarafından değerlendirmeye alınacağı belirtilmiştir. Yaşlılık, hayat sigortası ödemeleri, mesleki, özel veya devlet emekliliği ve

⁴¹ Halûk Burcuoğlu, "Alman Hukukunda Yeni Boşanma Sistemi", *Journal of İstanbul University Law Faculty* 48/1-4 (2011), 131.

⁴² Yağcı, "Yoksulluk Nafakasında 'Süresizlik' Sorunu", 329.

⁴³ Kulaçoğlu Hukuk Bürosu, "Süresiz Nafakaya İlişkin Hukuki Değerlendirme ve Yurtdışında Nafaka" (Erişim 4 Şubat 2021).

⁴⁴ Yağcı, "Yoksulluk Nafakasında 'Süresizlik' Sorunu", 328.

⁴⁵ Mustafa Şahin, "Türk - İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkının (Yoksulluk Nafakasının) Şartları", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 21/3 (2017), 96.

kazanç sağlayabileceği öngörülen diğer ihtimaller gerçekleşirse hâkim nafaka miktarını bunları göz önüne alarak belirler.⁴⁶

Bazı Avrupa ülkeleri ise nafaka süresi için bir üst limit belirlemiştir. Örneğin Belçika'da bazı istisnalar dışında kural olarak nafaka süresi evlilik süresinden uzun olamaz ve nafaka miktarı nafaka mükellefinin gelirinin 1/3'ünü aşamaz. Yine Hollanda Hukukunda taraflar yoksulluk nafakasının kapsamı ve süresine dair bir anlaşma yapmamışlar ise mahkeme eşlerden birinin talebi üzerine on iki yılı aşmamak kaydıyla nafakaya hükmedebilir. Ayrıca evliliğin beş yıldan uzun sürmediği bir boşanma olayında bakıma muhtaç çocuk bulunmuyorsa nafaka yükümlülüğü evlilik süresince dir.⁴⁷

Fransız hukuk sisteminde de nafakanın sınırlı ve süreli olduğu görülür. Genel olarak bir defaya mahsus olarak mahkeme tarafından belirlenen nafaka ödenir ve istisnalar dışında nafaka mükellefinin maaşı artsa dahi nafaka artmaz.⁴⁸ Nafakanın ödemesi 8 yıla kadar uzayabilen bir ödeme planına bağlanabilir.

Hollanda hukukunda nafaka belirlenirken İsviçre hukukundaki gibi evliliğin süresi önemli bir rol oynar. 5 yıldan az süren evliliklerde nafaka evliliğin süresiyle sınırlı olup nafaka süresi en fazla 12 yıldır. İngiltere hukuk sisteminde nafaka miktarının ve süresinin belirlenmesi hâkimin takdir yetkisinde olup boşanacak olan tarafların yaşları ve ekonomik durumları gibi pek çok husus dikkate alınır. ABD federal bir yapıda olduğundan tek bir hukuk sistemi yoktur ve eyaletler arası farklılıklar bulunur. Örfi hukuk sisteminin uygulandığı ABD'de İngiltere hukuk sisteminde olduğu gibi hâkimin takdir yetkisi oldukça fazladır. Nafaka miktarı ve süresini hâkim belirler.⁴⁹ Amerika'nın Florida, Vermont, New Jersey, Connecticut, Oregon, Kuzey Carolina ve Batı Virginia gibi bazı eyaletlerinde süresiz nafaka uygulaması bulunmaktadır. Bu uygulamaya göre nafaka alacak olan taraf ömür boyu nafaka alırken mükellef taraf sosyal yardımla yaşasa bile nafaka ödemeye devam etmektedir.⁵⁰

Suudi Arabistan Anayasasının İslâm şeriatını uyguladığı, şer'i hükümlerin Kuran ve sünnete uygun alındığını vb. maddeler en-Nizamül'l-esasi li'l-hukm'de açıkça belirtilmektedir.⁵¹ Hukuk sistemine bakıldığı zaman boşanma durumunda kadının alacağı nafaka şer'i hükümlere göredir.

İsrail hukukunda boşanma durumunda evlilik öncesi anlaşmaya göre hareket edildiği görülür. Bu anlaşmanın amacı tarafların boşanmaya karar vermesi durumunda ortaya çıkabilecek sorunlar da dâhil olmak üzere, bir evlilik ilişkisinde ortaya çıkabilecek olası tüm sorunlar üzerinde bir anlaşmaya varmaktır.⁵² İsrail hukuk sistemine göre nafaka için başvuru temel belge *ketubalar*dır.⁵³ Kadın yasal olarak boşanma süreci bitene dek nafaka alır.⁵⁴

Malezya hukuk sistemine göre boşanmış olan eş, iddet süresince nafaka alır.⁵⁵ Hindistan'da nafaka miktarı ve süresi genellikle evliliğin ne kadar sürdüğüne ve tarafların yaşına bağlıdır. 10

⁴⁶ Şahin, "Türk - İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkının (Yoksulluk Nafakasının) Şartları", 101.

⁴⁷ Yağcı, "Yoksulluk Nafakasında 'Süresizlik' Sorunu", 329.

⁴⁸ Boşanma.Com.Tr, "Uluslararası Boşanmalar" (Erişim 4 Şubat 2021).

⁴⁹ Kulaçoğlu Hukuk Bürosu, "Süresiz Nafakaya İlişkin Hukuki Değerlendirme ve Yurtdışında Nafaka".

⁵⁰ Divorce And Your Money, "What Is Permanent Alimony?" (Erişim 4 Şubat 2021).

⁵¹ Mehmet Ali Yargı, "Suudi Arabistan'da Evlenme İşleri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40 (2011/1), 169.

⁵² Fux&Co Law Office, "Family Law Attorney" (Erişim 24 Mart 2021)

⁵³ Musevilikte kocanın karısına karşı maddi yükümlülüklerinin yazıldığı belge.

⁵⁴ HagitHalevy&Co.(Hhlaw), "The law regarding marriage and divorce in Israel" (Erişim 22 Mart 2021).

⁵⁵ Laws of Malaysia, "Islamic Family Law (Federal Territory) Act 1984" (Erişim 21 Mart 2021).

yıldan fazla süren evliliklerde kadın ömür boyu nafaka alma hakkına sahiptir. Mahkeme nafaka alacaklısının yaşının genç olmasına ve gelecekte kariyerinde gelişerek finansal açıdan iyi durumda olabileceğine dayanarak nafaka süresini azaltabilir.⁵⁶ Nafaka, tek seferlik toplu ödeme veya periyodik bir ödeme sistemi şeklinde sağlanabilir.⁵⁷

Rusya’da kadın hamile iken erkek, eşinin rızası olmaksızın boşanma davası açamaz. Eş, hamile karısının ihtiyacı varsa boşanma sonrasında çocuğun durumuna göre nafaka öder. Eğer çocuk sakat ise 18 yıl, normal ise üç yıl anneye nafaka öder. Eğer eşler evliyken birisi hasta veya sakat olduysa boşandıktan sonra birisi zor duruma düşerse bir yıl nafakaya karar verilir.⁵⁸

Görüldüğü üzere ABD’nin bazı eyaletleri istisna edildiğinde başta Avrupa ülkeleri olmak üzere dünyanın hemen hiçbir ülkesinde süresiz nafaka uygulaması bulunmamaktadır. Kimi ülkeler evliliğin süresine göre nafaka belirleme yoluna giderken, kimi ülkeler nafaka süresini hâkimin takdirine bırakmış, kimileri de üç ay, iddet süresi veya boşanma süreci ile sınırlamıştır.

3. Türk Medeni Hukukunda Nafaka

Türk Medeni Kanununa göre nafaka; bakım nafakası ve yardım nafakası olmak üzere ikiye ayrılır. Kişinin yardım etmediği takdirde yoksulluğa düşecek olan üstsoyu ve altsoyu ile kardeşlerine nafaka vermesi yardım nafakası olarak belirlenmişken; bakım nafakası doğum, evlenme ve boşanma gibi olgularla alakalı nafaka yükümlülüklerini kapsar.⁵⁹ Bakım nafakası kendi içerisinde tedbir nafakası, iştirak nafakası ve yoksulluk nafakası olarak üçe ayrılır.

Tedbir nafakası dava kesinleşinceye dek hâkimin takdiriyle geçici bir tedbir olarak kocanın karısına ödemesi gereken maddi yardımdır.⁶⁰ Medeni kanuna göre taraflardan birinin boşanma davası açması halinde sadece muhtaç kadına değil muhtaç kocaya da tedbir nafakası ödenmesine karar verilebilir. Hâkim maddi durumu iyi olan kadının ihtiyaç sahibi kocasına tedbir nafakası ödemesini uygun görebilir. Boşanma veya ayrılık davalarında tedbir nafakası verilirken kusur durumu göz önüne alınmaz. Boşanma davası süresince karar verilen bu tedbir nafakası nihai hüküm ile sona erer.

İştirak nafakası boşanma sonucunda velâyet hakkı kendisine bırakılmamış olan tarafın diğer tarafa çocukların bakımı için gücü ölçüsünde yaptığı maddi yardımdır. Her iki eşin durumu nafaka gerektirmeyecek kadar iyi olsa bile velâyet hakkı verilmeyen tarafın mali kaynakları ve çalışma gücü oranında diğer tarafa iştirak etmesi gerekir.⁶¹ Hâkim iştirak nafakasının miktarını belirlerken çocuğun ihtiyaçlarını, iştirak nafakası ödeyecek olan eşin ve velâyet hakkı kendisine bırakılan eşin mali durumunu göz önünde tutarak re’sen belirler. Velâyet altında bulunan çocuğun rüşt çağına ulaşması, öğrenim sebebiyle yardıma ihtiyaç duymaması veya kendi geçimini sağlayacak yaşa ve iş imkânına

⁵⁶ Advocate Khoj, “Alimony in India” (Erişim 21 Mart 2021)

⁵⁷ Aditya Birla Capital (ABC of Money), “How is Alimony in India Calculated?” (Erişim 21 Mart 2021).

⁵⁸ Consultant Plus, “СК РФ Статья 90.

Правобывшегосупруганалучениеалиментовпослерасторжениябрака (Erişim 22 Mart 2021).

⁵⁹ İzzet Doğan, “Türk Medeni Kanunun Düzenlemelerine Göre Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 35-1 (2015), 60.

⁶⁰ Hamzaçebi, “Türk Medeni Kanununa Göre Boşanma ve Ayrılık Hallerinde Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası”, 26.

⁶¹ Hamzaçebi, “Türk Medeni Kanununa Göre Boşanma ve Ayrılık Hallerinde Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası”, 38.

ulaşması gibi durumlarda iştirak nafakası yükümlülüğü sona erer.⁶²Ayrıca nafaka alacaklısının veya borçlusunun ölümü ile de iştirak nafakası ortadan kalkar.

Asıl konumuz olan yoksulluk nafakasının amacı ise, evlilik sürecinde eşler arasında geçerli olan dayanışma ve yardımlaşma yükümlülüğünün evlilik bittikten sonra da kısmen devam etmesini sağlamaktır. Ahlâkî, insanî ve sosyal düşüncelere dayanır. Boşanmayla birlikte karı-koca arasındaki bakım yükümlülüğü sona ermekle birlikte kusuru hafif olan eşin yoksulluktan korunması için nafakaya hükmedilmiştir. Yoksulluk nafakasına hâkimin karar verebilmesi için evlilik sona ermiş olmalı, nafaka talep eden tarafın kusuru daha ağır olmamalı ve yoksulluğa düşme tehlikesi olmalı ve bu tehlike ile boşanma birbiriyle ilintili olmalıdır. Yoksulluk nafakası, nafaka alacaklısının evlenmesi veya taraflardan birinin ölmesi ile kendiliğinden son bulur. Türk Medeni Kanunu m. 176/3 uyarınca; *“İrat biçiminde ödenmesine karar verilen yoksulluk nafakası, nafaka alacaklısının yeniden resmen evlenmesi halinde veya taraflardan birinin ölümü halinde kendiliğinden kalkar.”*⁶³ Ayrıca nafaka alacaklısının başka biriyle evliymiş gibi yaşadığı, miras, bağış veya herhangi bir yolla gelir sahibi olduğu veya çalışıp gelir elde ettiği ya da haysiyetsiz bir yaşam⁶⁴ sürdüğünün kanıtlanması halinde yoksulluk nafakası hâkim kararıyla ortadan kaldırılabilir.⁶⁵

3.1. Türk Medeni Kanununa Göre Nafakanın Şartları

Türk Medeni Kanununa göre nafakanın şartları kanunda yer alan ilgili hüküm esas alınarak çıkarılmıştır. TMK'nın 175. maddesinin birinci fıkrasına göre *“Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğer taraftan mali gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir.”* Bu maddeye göre süresiz nafaka talebi 1.*Boşanma yüzünden yoksulluğa düşmek*, 2. *Kusuru daha ağır olmamak*, 3.*Nafaka yükümlüsünün mali gücü oranında olması* şartlarına bağlanmıştır. Yoksulluk nafakasının diğer nafaka türlerinden farkı evliliğin sona ermesi –boşanma- sebebiyle istenebilir olmasıdır. Ancak yoksulluğa düşme ile boşanma birbiri ile ilintili olmalıdır. Sözelimi boşanan eşin mal varlığını kumarda kaybetmesi, iflas etmesi ve dolandırılması gibi sebepler ile yoksulluğa düşmesi nafaka talebi için haklı bir gerekçe olarak kabul edilmez.⁶⁶ Boşanma sonrasında mali gücü yeterli olmayan, kendi giderlerini karşılayamayan, geçimini sağlayamayan tarafın yoksulluğa düşeceği ortadadır. Böyle bir durumda diğer şartların da varlığı halinde mali durumu iyi olan tarafın karşı tarafa yardımcı olması istenir. Nafaka isteyen taraf çalışıyor olsa bile boşanmayla birlikte ortaya çıkan giderler sebebiyle zor durumda kalabilir. Diğer yandan nafaka alacaklısının evliliğin sona erme meselesinde diğer tarafa oranla kusurunun daha ağır olmaması gerekir. Bu kavramı ağır kusurlu olmama değil de iki taraf arasında kusuru daha ağır olmama şeklinde yorumlamak daha doğru olacaktır.⁶⁷

İsviçre Medeni Kanunu Türk Medeni Kanununa kaynak olmasına rağmen İsviçre Medeni Kanununda açıkça yazılmış olan kriterler Türk Medeni Hukukunda dikkate alınmamıştır.

⁶² Hamzaçebi, “Türk Medeni Kanununa Göre Boşanma ve Ayrılık Hallerinde Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası”, 42.

⁶³ Türk Medeni Kanunu (TMK), *Resmî Gazete* 24607 (8 Aralık 2001), Kanun No. 4721, md. 176/3.

⁶⁴ Uyuşturucu kullanmak, kadın ticareti yapmak, cinsel sapıklık, kumar oynamak, hırsızlık, yüz kızartıcı suçlar işlemek gibi fiiller haysiyetsiz yaşam sürmeye örnektir.

⁶⁵ TMK, md.176/3, Doğan, “Türk Medeni Kanunun Düzenlemelerine Göre Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası”, 92.

⁶⁶ Burçak Çitak, “Yoksulluk Nafakası”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 74/1 (Kasım 2016), 244.

⁶⁷ Şahin, “Türk - İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkının (Yoksulluk Nafakasının) Şartları”, 84.

3.2. Türk Medeni Kanununda Yoksulluk Nafakasının Tarihsel Gelişimi ve Süresi

Türk Medeni Kanununun mecliste kabul edildiği 1926 yılından bu yana yoksulluk nafakası konusunda ilki 1938⁶⁸ yılında olmak üzere pek çok değişiklik yapılmıştır. Yoksulluk nafakası konusunda ise Medeni Kanunun yürürlüğe girdiği 1926 tarihinden bu yana biri 1988, diğeri 2001 yılında olmak üzere iki kez değişiklik gerçekleştirilmiştir:

1988 öncesinde yoksulluk nafakasını düzenleyen madde şu şekildedir: “*Kabahatsiz olan karı yahut koca, boşanma neticesi olarak büyük bir yoksulluğa düşerse, diğeri boşanmaya sebebiyet vermemiş olsa dahi kudreti ile mütenasip bir surette bir sene müddetle nafaka ifasına mahkûm edilebilir.*”

04.05.1988’de ise madde şu şekilde değiştirilmiştir:⁶⁹ “*Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek eş, kusuru daha ağır olmamak şartıyla geçimi için diğere eşten mali gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir. Ancak, erkeğin kadından yoksulluk nafakası isteyebilmesi için, kadının hali refahta bulunması gerekir.*”⁷⁰

2001’de kabul edilen ve halen yürürlükte olan 4721 Sayılı Türk Medeni Kanununda ise ilgili madde şu şekilde tanzim edilmiştir:

“*Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğere taraftan mali gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir. Nafaka yükümlüsünün kusuru aranmaz.*”⁷¹

Görüldüğü üzere 1988 yılına kadar erkeğin nafaka yükümlülüğü bir yıl iken 1988 yılında süresiz nafaka uygulamasına geçilmiş, 2001’deki değişiklik sonrasında da bu uygulama aynen sürdürülmüştür.

Yoksulluk nafakasını belirleyen maddede geçen “süresiz olarak” ibaresi tartışmalara neden olmuştur. Bu durumun yoksulluk nafakası alan eşi tembelliğe sevk ettiği, nafaka mükellefi olan tarafı ise ömür boyu bir kimseye maddi yardımda bulunmak zorunda bıraktığı ifade edilmiştir. Bu konu 22.11.2001 tarihinde Polatlı 1. Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından Anayasa Mahkemesine de taşınmış ve “süresiz olarak” ibaresinin Anayasaya aykırı olduğu iddia edilerek iptali⁷² talep edilmiştir. Ancak mahkeme bu talebin oy çokluğuyla reddine karar vermiştir. Kararda süresizlik ibaresinin eşin her zaman yoksulluk nafakası alacağı anlamına gelmediği, bu ibarenin kanunda bulunma amacının yoksulluğa düşecek olan eşin, boşandığı eş tarafından şartlar devam ettiği müddetçe maddi anlamda desteklenmesi ve asgari yaşam gereksinimlerinin karşılanması olduğu belirtilmektedir. Ayrıca kararda şartlar devam ettiği sürece bir süre sınırı belirlenmeden yoksulluğa düşen eşi koruma amacıyla diğere tarafa nafaka sorumluluğunun yüklenmesinin sosyal hukuk devletinin gereği olduğu ifade edilmiş ve itiraz konusu Anayasa’ya aykırı olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.⁷³

Yoksulluk nafakası konusundaki süresizlik sorununu çözüme kavuşturmak için hâlihazırda Adalet Bakanlığı tarafından bir çalışma yürütülmekte olup devlet destekli bir nafaka formülü

⁶⁸ Mustafa Yaşar Aygün, “Medeni Kanun’un Kabulününün 72’inci Yılında Tarihi Gelişimi Açısından Türk Özel Hukuku ve Medeni Kanun”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 3 (1998), 948.

⁶⁹ Şahin, “Türk - İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkının (Yoksulluk Nafakasının) Şartları”, 79.

⁷⁰ Türk Kanunu Medenisinin Yürürlükten Kaldırılmış Hükümleri, *Resmi Gazete* 339 (4 Nisan 1926), Kanun No. 743, md. 144.

⁷¹ TMK, md.175.

⁷² Anayasa Mahkemesi Kararı (AYM), K. 2009/94 (25.6.2009). 22.11.2001 günlü, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 175. maddesinin birinci ve 176. maddesinin dördüncü fıkralarının Anayasa’nın 2. maddesine aykırılığı savıyla iptali istemidir.

⁷³ Çitak, “Yoksulluk Nafakası”, 255.

üzerinde çalışılmaktadır. Ancak ne zaman kanun teklifi olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gündemine geleceği hususunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.⁷⁴

3.3. Yoksulluk Nafakasının Dayanağı Olan Temel İlkeler

Boşanmanın ardından eşlerin birbirlerine karşı olan yardım ve dayanışma yükümlülüğü Kara Avrupası hukuk sisteminde ülkeden ülkeye birtakım farklılıklar göstermiştir. Örneğin Almanya Hukukuna baktığımız zaman evliliğin sona ermesiyle birlikte "kişisel sorumluluk ilkesi" temel alınmış; kural olarak iki tarafın da geçimini kendisinin planlaması kabul edilmiştir. Boşanan eşin ilk olarak kendi ayakları üzerinde durması beklenmiş ancak bunu yapamaz ise diğer taraftan kendisine destek olmasını isteyebileceği ifade edilmiştir.⁷⁵ İsviçre hukukunda da aynı şekilde evliliğin sona ermesinde temel ilke her eşin kendi geçimini sağlamakla yükümlü⁷⁶ olmasıdır. Eşlerden biri boşanma sonrasında kendi geçimini sağlayamaz ise söz konusu ilke evlilik sonrası dayanışma ile sınırlanmaktadır.⁷⁷ Evliliğin sonlanmasıyla birlikte zor duruma düşen tarafın ekonomik özgürlüğe kavuşması için böyle bir katkı tasarlanmıştır. Kara Avrupası hukuk sisteminde, özellikle Almanya'nın hukuk sisteminde esas alınan kişisel sorumluluk ilkesinin benzeri Anglo-Sakson hukuk sistemi içerisinde tam ayrılık (clean break) ilkesi olarak karşımıza çıkar. Türk hukuk sisteminin kendisini esas kabul ettiği İsviçre hukuk sisteminde ve Türk hukuk sisteminde kişisel sorumluluk ilkesine dair doğrudan ve açık bir hüküm⁷⁸ bulunmamaktadır. Günümüzde kişisel sorumluluk ilkesi yapılan revizyondan sonra İsviçre hukukunda boşanma sistemini karakterize eden ilkedir.⁷⁹ Eşler arasındaki dayanışma yükümlülüğünün boşanma sonrasında da devam etmesi kabul edilirken kendi geçimlerini sağlama yükümlülükleri de göz ardı edilmemiştir⁸⁰. Söz konusu iki ilkenin esas amacı boşanma sonrasında tarafların kendi geçimlerini sağlamak üzere ekonomik sorumluluklarını üstlenmeleridir. İsviçre hukuk sisteminde yoksulluk nafakası clean break ilkesi üzerine inşa edilirken evlilik sonrası dayanışma ilkesi ile sınırlandırılmıştır. Türk Hukukunda ise yoksulluk nafakasına ilişkin evlilik sonrası dayanışma ilkesinin diğerine oranla daha ağır bastığı söylenebilir.⁸¹ Genel anlamda Yargıtay uygulamasında evlilik sonrası dayanışma ilkesine gönderme yapılmasına rağmen clean break ilkesinden söz edilmemesi bu ilkenin kabul edilmediği anlamına gelmez. Yoksulluk nafakası ile ilgili maddede nafakanın yoksulluk durumunun devamıyla sınırlandırılmış olması clean break ilkesinin az da olsa dikkate alındığını gösterir.⁸²

⁷⁴ Ayşe Sayın, "Hükümet, Devlet Destekli Yeni Nafaka Düzenlemesi Üzerinde Çalışıyor", *BBC News* (16 Nisan 2022).

⁷⁵ Şahin, "Türk - İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkının (Yoksulluk Nafakasının) Şartları", 90.

⁷⁶ Clean break ilkesi (Eigenverantwortlichkeit)

⁷⁷ Kürşad Yağcı, "Yoksulluk Nafakasında 'Süresizlik' Sorunu", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 76/1 (Haziran 2018), 328.

⁷⁸ Şahin, "Türk - İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkının (Yoksulluk Nafakasının) Şartları", 91.

⁷⁹ Gediz Kocabaş, "Evlilik Sonrası Dayanışma İlkesi ve Bu İlkenin Sınırı Olarak Clean Break İlkesi Doğrultusunda Yoksulluk Nafakasını Belirleyici Ölçütler", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 19/1 (Haziran 2013), 364.

⁸⁰ Kocabaş, "Evlilik Sonrası Dayanışma İlkesi ve Bu İlkenin Sınırı Olarak Clean Break İlkesi Doğrultusunda Yoksulluk Nafakasını Belirleyici Ölçütler", 365.

⁸¹ Kocabaş, "Evlilik Sonrası Dayanışma İlkesi ve Bu İlkenin Sınırı Olarak Clean Break İlkesi Doğrultusunda Yoksulluk Nafakasını Belirleyici Ölçütler", 366.

⁸² Kocabaş, "Evlilik Sonrası Dayanışma İlkesi ve Bu İlkenin Sınırı Olarak Clean Break İlkesi Doğrultusunda Yoksulluk Nafakasını Belirleyici Ölçütler", 368.

Sonuç

TMK'nın 175. maddesinde düzenlenen yoksulluk nafakası, evlilik sırasında eşler arasında geçerli olan dayanışma ve yardımlaşma yükümlülüğünün evlilik bittikten sonra da kısmen devam etmesini amaçlar. Nafaka uygulaması, ahlâkî, insanî ve sosyal düşüncelere dayanır.

Hâlihazırda eş nafakasının süresi konusunda kanun değişikliğine gidilmesi gerektiğini düşünenler ile değişikliğe gerek olmadığını belirtenler arasında tartışmalar devam etmektedir. Kanaatimizce süresiz yoksulluk nafakası uygulaması birçok açıdan hakkaniyete aykırı olup Anayasa Mahkemesinin gerekçeli kararı da ikna edicilikten uzaktır.

Yoksulluk nafakasının belli koşullar devam ettiği müddetçe, nafaka mükellefinin veya nafaka alacaklısının hayatı süresince birlikteliklerini sonlandırmış olmalarına rağmen mülkiyet hakkını andırır bir tarzda sürekli olması isabetli değildir. Bu durum, adalet ilkesine aykırı olup kul hakkıdır. Diyaneten devlet süresiz yoksulluk nafakasına hükmetmiş olsa dahi kadın bunun mağduriyetlere yol açabileceğini, haksızlık ve kul hakkı olduğunu bilmeli ve ona göre hareket etmelidir. Kazaen yoksulluk nafakası vermesi uygun görülen mükellefin tekrar iddet nafakası vermesine gerek yoktur.

Nafakanın dayandığı ahlâkî ve sosyal değerler çerçevesinde eşler arasında bulunan dayanışma ve yardımlaşma yükümlülüğünün evliliğin bitmesinden sonra kısmen devam etmesi makul ve maslahata uygun olmakla birlikte nafakanın süresiz olarak devam ettirilmesi her iki tarafı da olumsuz etkiler. Nafakanın süresiz olması yeni evlilikleri engelleme, nafaka alacaklısının karşı tarafı cezalandırma amacıyla gelir getirici bir işte çalışmaması veya nafakanın devam etmesi için evlilik bağı olmaksızın birliktelik yaşaması, nafaka sorumlusunun yeni evlilik yaptığı takdirde maddi olarak sıkıntı yaşaması ve benzeri olumsuz durumlara sebebiyet verir.

Boşanma sonrasında tekrar evlenen nafaka yükümlüsünün ömür boyu diğer tarafa nafaka ödemesi yeni evliliklere zarar verecektir. Boşanan kadınları korumak için var olan süresiz nafaka sadece erkekleri değil, kadınları da mağdur etmektedir. Üstelik makalenin başında işaret ettiğimiz üzere bazı örneklerde olduğu gibi nafaka alacaklısı taraf yeniden evlenen eşinden intikam almak için nafaka uygulamasını kullanmakta ve mağdur olacağı düşünülen taraf zamanla diğer taraf için bir mağduriyet sebebi olmaktadır. Bir başka açıdan nafaka yükümlüsü eş bu ağır borçtan kurtulmak için eski eşinin çalıştığını veya uygunsuz bir hayat yaşadığını ispat etmek için ahlâkî açıdan doğru olmasa bile nafaka alacaklısını rahatsız edebilmektedir.

Nafakanın geçim için istenmesi vicdana ve adalete uygun düşmez, çünkü nafaka boşanılan eşin geçimini sağlamaktan ziyade nafaka alacaklısının makul bir süre hayata uyumunu sağlama amacıyla belirlenir. Aksi durumda bu, nafaka mükellefini "*devlet*" yerine koymak olur.⁸³ Süresiz nafaka boşanan kadının yoksulluk sebebiyle mağdur olmamasını amaçlamaktadır. Eski eş hayatta iken nafaka biterse yoksulluğa düşme ihtimali olup mağdur olan tarafın, ne garip ki eski eşinin vefatıyla birlikte nafaka uygulaması bittiğinde mağduriyet yaşayacağı konusu düşünülmemektedir. Yoksulluk sorunu konusunda belli bir süre nafaka yükümlüsü yardımcı olsa bile bunu –teoride olmasa bile pratikte– ömür boyu sürdürmek haksızlıktır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nun bu süreç sonucunda kadının yeni hayatına adapte olabilmesi ve kendi ayakları üzerinde durabilmesi için belli önlemler alması gerekir. Çözüm boşanan çiftlerden birinin yükünü diğerinin omuzlarına yüklemek suretiyle değil; devletin belli bir miktar fon ayırması ve nafaka alacaklısının meslek edinmesine yardımcı olması suretiyle olur. Ancak mevcut uygulama ile devlet, kendi yükümlülüğünü boşayan eşe yüklemektedir.

⁸³ Şahin, "Türk - İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkının (Yoksulluk Nafakasının) Şartları", 86.

Evlilik sonrası yapılan katkının miktarının belirlenmesinde temel kriter nafaka mükellefinin maddi durumudur. Bu sebeple davadan davaya farklı miktarlar belirlenecektir. Ancak nafaka mükellefinin durumunun çok iyi olması nafakanın da çok yüksek olmasını gerektirmez. Zira nafaka ile amaçlanan şey nafaka alacaklısının eski hayat standartlarında bir hayat sürmesini sağlamak değil nafaka alacaklısının yeni hayata alışma sürecinde ona destek olmaktır. Nafakanın sona ermesini gerektiren şartlar gerçekleşmediği takdirde nafaka yükümlüsünün, eski evliliğinin yükünü ömür boyu taşımak zorunda bırakılması adalet ilkesiyle bağdaşmaz.

İslâm hukuku ve medeni hukukumuzun kaynağı olan İsviçre hukuku da dâhil olmak üzere dünya hukuk sistemlerinde süresiz nafaka uygulaması yok gibidir.

Kanaatimizce süre için alt ve üst limitler belirlenerek süre tayinin belli kriterler çerçevesinde hâkimin takdirine bırakılması daha uygundur. Tarafların durumuna göre süreli veya belli periyotlarla tarafların iktisadi durumunun yeniden tespit edildiği aşamalı bir nafaka modeli benimsenmesi mümkündür. Hâkim nafakanın süresine karar verirken tarafların eğitim ve iş durumu, yaşı ve sağlık durumu, evliliğin süresi gibi kıstasları göz önüne alarak karar vermelidir.

İslâm hukukunda evlilik sürecinde ve sonrasında nafakadan erkek sorumluyken TMK'da tarafların her ikisi de nafakadan sorumlu olabilmektedir. TMK'da yoksulluk nafakası için kadının başvurması gerekirken İslâm hukukunda boşanma ile birlikte bu hak elde edilir. İslâm hukukunda boşanmadan sonra verilen iddet nafakası sürelidir. Türk Medeni Kanunu'ndaki yoksulluk nafakasının ise belli bir süresi yoktur. Bu ve bunun gibi birçok farklılık sebebiyle kanaatimizce İslâm hukukundaki iddet süresi içinde kadına ödenmesi gereken iddet nafakasının yoksulluk nafakası ile ilgisi yoktur. İddet nafakası, evlilik nafakasının tamamlayıcı bir unsurudur. Dolayısıyla köyden şehre göç ve üyelerin birbirine her açıdan destek olduğu büyük ailelerin yerini küçük aileye bırakması gibi sosyal şartların geçmişe nispetle değişmesi nedeniyle boşanan eşin kendi ayakları üzerinde durabileceği makul bir süre için kocaya nafaka yükümlülüğü getirilmesi, kanaatimizce maslahat ilkesine uygun düşer. Ancak süresiz nafaka uygulaması İslâm hukuku açısından tasvip edilebilir değildir; çünkü makul sınırların dışına çıkan bir uygulamanın amaçla bağdaşmayan sonuçlara yol açması ve mağduriyet üretmesi kaçınılmazdır.

Kaynakça

- “Talak”. *Mevsûatu'l Fıkhiyye*. Ed. Vizâratü'l-Evkâf ve Şuûni'l-İslâmiyye. 38/5. Kuveyt: Darü's Safve, 4. Basım, 1993.
- ABC of Money, Aditya Birla Capital. “How is Alimony in India Calculated?”. Erişim 21 Mart 2021. <https://www.adityabirlacapital.com/abc-of-money/how-is-alimony-calculated-in-India>
- Acar, H. İbrahim. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/466-471. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Advocate Khoj. “Alimony in India”. Erişim 21 Mart 2021. <https://www.advocatekhoj.com/library/lawareas/divorceinindia/11.php?Title=Alimony%20in%20India%20%20India>
- Akşit, Mustafa Cevat (ed.). *Mebcut: 1000 Yıllık İslâm Fıkhı Temel Eseri Deliller ve Hükümler*. 31 Cilt. İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2008.

- Aygün, Mustafa Yaşar. "Medeni Kanun'un Kabulününün 72'inci Yılında Tarihi Gelişimi Açısından Türk Özel Hukuku ve Medeni Kanun". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 3 (1998), 887-970. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m1998-19983-878>
- AYM, Anayasa Mahkemesi. K. 2009/94 (25.6.2009). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/11/20091126M1-22.htm>
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1985.
- Boşanma.Com.Tr. "Uluslararası Boşanmalar". Erişim 4 Şubat 2021. http://www.bosanma.com.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=92&Itemid=97
- Burcuoğlu, Halûk. "Alman Hukukunda Yeni Boşanma Sistemi". *Journal of İstanbul University Law Faculty* 48/1-4 (2011), 113-140.
- Consultant Plus. "СК РФ Статья 90. Правобывшего супруга на получение алиментов после расторжения брака". Erişim 22 Mart 2021. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8982/6862910114b47d2bd1f33b39f7026b38c230a42b/
- Çeker, Orhan. *Nafaka Kanunu*. İstanbul: Ebru Yayınları, 1985.
- Çitak, Burçak. "Yoksulluk Nafakası". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 74/1 (Kasım 2016), 241-257.
- Divorce And Your Money. "What Is Permanent Alimony?". Erişim 4 Şubat 2021. <https://divorceandyourmoney.com/blogs/permanent-alimony/>
- Doğan, İzzet. "Türk Medeni Kanununun Düzenlemelerine Göre Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası". *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 35/1 (Ekim 2015), 59-95.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr b. Ezdî es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Davud*. nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. 4 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l Arabiyye, ts.
- Erbay, Celal. "Nafaka". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/282-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Erbay, Celâl. *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2. Basım, 1998.
- Erdem, İbrahim Hayrullah. *İslâm Hukukunda Nafaka*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Erdem, Suat. "İslâm Hukukuna Göre İddet ve İddet Bekleyen Kadının Nikâhı". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2013), 71-95.
- Ersöz, Oğuz. "Yoksulluk Nafakasının Sona Ermesi". *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 12 (Aralık 2018), 463-509. <https://doi.org/10.18771/mdergi.496981>
- Fux&Co Law Office. "Family Law Attorney". Erişim 24 Mart 2021. https://fux-law.co.il/en/services/family-status-inheritance?utm_source=adwords&utm_medium=cpc-text-eng&utm_term=eng-divorces&gclid=EAIaIQobChMIke73v8rJ7wIVRRoGAB1NYwNIEAAYASAAEgLOAFD_BwE
- Genç, Mustafa – Aksoy, Muhammed Mehdi. "Bazı Kanunlar ile Mukayeseli Olarak İslâm Hukukunda Eş Nafakası". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (Haziran 2019), 351-392. <https://doi.org/10.35209/ksuifd.559143>
- Hagit Halevy&Co. (Hhlaw). "The law regarding marriage and divorce in Israel". Erişim 22 Mart 2021. <https://en.hhlaw.org.il/alimony/>

- Hamzaçebi, Mehmet. "Türk Medeni Kanununa Göre Boşanma ve Ayrılık Hallerinde Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/3-4 (Aralık 2002), 23-48.
- İbn Kudâme. Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed. *el-Muğni li İbn Kudâme*. 9 Cilt. Mısır: Mektebetü'l-Cumhuriyyeti'l-Arabiyye, ts.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni. *Sünenü İbn Mâce*. nşr. Muhammed Fuad Abdûlbakî. 2 Cilt. b.y.: Darü'l İhyai Kütübî'l Arabî, ts.
- İslâmweb.net. "هل تجب النفقة على الزوج بعد عقد النكاح؟". Erişim 4 Şubat 2021. <https://www.İslâmweb.net/ar/fatwa/434527/>
- Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâiu's-sanâi fi tertibi's-şerâi*. 7 Cilt. Beyrut-Lübnan: Darü'l Kitabî'l Arabî, 2. Basım, 1974.
- Kocabaş, Gediz. "Evlilik Sonrası Dayanışma İlkesi ve Bu İlkenin Sınırı Olarak Clean Break İlkesi Doğrultusunda Yoksulluk Nafakasını Belirleyici Ölçütler". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 19/1 (Haziran 2013), 357-392.
- Kulaçoğlu Hukuk Bürosu. "Süresiz Nafakaya İlişkin Hukuki Değerlendirme ve Yurtdışında Nafaka". Erişim 4 Şubat 2021. <https://kulacoglu.av.tr/suresiz-nafakaya-iliskindegerlendirme/>
- Kulaklı, Emrah. "Yoksulluk Nafakası ve Yoksulluk Nafakasının Süresi Bağlamında Bir Mukayeseli Hukuk İncelemesi". *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/2 (2018), 237-268.
- Kur'an-ı Kerim Meâli*. çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 16. Basım, 2013.
- Laws of Malaysia. "Islamic Family Law (Federal Territory) Act 1984". Erişim 21 Mart 2021. http://www2.esyariah.gov.my/esyariah/mal/portaltv1/enakmen2011/Eng_act_lib.nsf/858a0729306dc24748257651000e16c5/1d314361e2750042482569810025f0fc?OpenDocument
- Merğînânî, Burhaneddin Ebû Hasan Ali b. Ebû Bekr b. Abdilcelil. *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. 2 Cilt. b.y.: el-Mektebetü'l İslâmiyye, ts.
- Müslim, İbn Haccâc Ebû Hasan el-Kuşeyrî en-Neysabûrî. *Sahihi Müslim*. nşr. Muhammed Fuad Abdûlbakî. 5 Cilt. Beyrut: Darü'l İhyai't-Türâsî'l-Arabî, ts.
- Özafşar, Mehmet Emin vd. (ed.). *Hadislerle İslâm*. 7 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2013.
- Sayın, Ayşe. "Hükümet, Devlet Destekli Yeni Nafaka Düzenlemesi Üzerinde Çalışıyor". *BBC News* (16 Nisan 2022). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-59778197>
- Serahsî, Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl. *Mebûsât*. 30 Cilt. Mısır, Matbaatü's-Saade., 1906.
- Şâfiî, İmam el-Muttalibî Muhammed b. İdris. *er-Risale*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. Kahire: Matba'atü Mustafa Halebî, 1358/1940.
- Şahin, Mustafa. "Türk - İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkının (Yoksulluk Nafakasının) Şartları". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 21/3 (Haziran 2017), 75-108.
- TMK, Türk Medeni Kanunu (Kanun No. 4721). *Resmi Gazete* 24607 (8 Aralık 2001). Erişim 22 Mart 2021. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>
- Türk Kanunu Medenisinin Yürürlükten Kaldırılmış Hükümleri (Kanun No. 743). *Resmi Gazete* 339 (4 Nisan 1926). Erişim 23 Mart 2021. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.3.743.pdf>
- Uyanık, M. Zeki. "İslâm Aile Hukukunda Evlilik, Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2019), 57-87.

- Yağcı, Kürşad. "Yoksulluk Nafakasında 'Süresizlik' Sorunu". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 76/1 (Haziran 2018), 323-358.
- Yargı, Mehmet Ali. "Suudi Arabistan'da Evlenme İşleri". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40 (2011/1), 167-186.
- Zebîdî, Zeynü'ddîn Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf. *Sahihu Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*. çev. Kâmil Miras. 12 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 1975.